

מאורות

אורות ישראל
מכללת אקדמית לחינוך

מייסודן של תכלת מורשת יעקב
ומכללת אורות ישראל

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

הלל: בצאת ישראל ממצרים

צאן (ישראל צאן קדושים). אלו המוטיבים של המים – הים והירדן, המסמלים יותר את הטבע שנמצא מחוץ לגבולות הארץ ועל כן את העולם החיצוני לעם ישראל. כלומר, יציאת מצרים היא אכן שמחה גדולה לעם ישראל, אבל טומנת אולי בחובה בעיה לאומות העולם. ייתכן שבחירתו של עם ישראל ל"היתה יהודה לקדשו", כלומר מיוחדותו של עם ישראל, מאיימת על אומות העולם. על כן הטבע החיצוני אינו יכול אמנם להפריע לתכניתו של הקב"ה, אך גם אינו שמח בה.

מִלְפְּנֵי אֲדֹנָי חוּלֵי אֶרֶץ מִלְפְּנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב

כאן מדגיש שוב דוד את הפחד מפני הקב"ה. "מפני אדון חולי ארץ", זה שכולם מפחדים מפניו, אבל אולי אינם שמחים. כאן גם דוד מתחיל את תשובתו לטבע המפחד. המילה חולי אמנם מתפרשת מלשון פחד, אולם יש בה גם רמז ללשון בריאה, יצירה. גם בהמשך השימוש בשם יעקב ולא ישראל מדגיש את האוניברסליות של מעשה הבחירה בעם ישראל.

הַהֲפֹכִי הַצּוֹר אֲגַם מֵיָם חֲלָמִישׁ לְמַעֲיָנוּ מֵיָם

דוד אומר במזמור כי הבריאה כולה הייתה לרגע זה. יציאת עם ישראל ממצרים אינה מהווה שינוי של הבריאה, אלא להפך; חזרה למקור. יציאת עם ישראל ממצרים ובחירתו על ידי הקב"ה להיות לו לעם קדוש אינה מבשרת את הפסקת העולם. הים אינו צריך עוד לסגת, אלא להפך, בחירתו של עם ישראל הופכת את הדיכוטומיה הטמונה בעולם להרמוניה. הניגוד בין המים לאדמה יהפוך דווקא להתחברות. תפקידו של עם ישראל אינו להתנגד לאומות העולם, אלא לטייב אותם.

כאשר העולם יבין את חשיבותו של עם ישראל לקיומו של העולם, כאשר עם ישראל יקבל את מקומו במשפחת העמים כבחירתו של ה' – העולם יהיה טוב יותר, הצור יהפוך לאגם מים ויהיה המפתח לקיומו של העולם.

דווקא יציאת מצרים היא זו המאפשרת את האגם ואת המעיין שינבע וייתן חיים לעולם. לא כים סוער או כנהר שוצף, אלא בצורה של מעיין ואגם המביאים ברכה. "יציאת מצרים תישאר לעד האביב של העולם כולו" (הרב א"י קוק זצ"ל – מגד ירחים).

מולי קימל

מרצה בהתמחות לתקשורת

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מַעַם לַעֲזֵי הַיְתָה הַיְהוּדָה לְקַדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מִמְשָׁלוֹתָיו.

החשיבה היסודית של המסתכל על ההיסטוריה היהודית ועל תולדות עם ישראל היא כמובן שיסודו של עם ישראל נעשה ביציאת מצרים, המעשה המכונן של עם ישראל (וזהו עיקר עניינו של חג הפסח, המעבר מאוסף של יחידים לעם. לכן עיקר אכילתו של קרבן פסח הוא בחבורה ואין כאן המקום להאריך). בני יעקב, שנים עשר השבטים, הם היסוד הראשוני של העם ועליהם אמר הכתוב, "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה"; מאוחר יותר, פרעה השתמש במילים, "ויאמר אל עמו, הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו", כלומר גם הוא ראה בשבט העבדים "עם". אולם עם שכולו עבדים אינו יכול להיקרא "עם" במלוא המשמעות של המילה, כי אין הוא יכול להחליט על עתידו. יוצא מכך שרק היציאה ממצרים לחירות אפשרה את היות עם בני ישראל ל"עם" לכל דבר ועניין (גם למי שטען שאין עם בלי ארץ ניתן לומר כי למרות חסרון האדמה בפועל, בפוטנציאל ארץ ישראל כבר הייתה שלהם).

על כן מתחיל המזמור ואומר כי בצאת ישראל ממצרים ישראל הפכה להיות בעלת הממשלה. המזמור הוא הודאה לקב"ה על כך שאפשר את ההוצאה ממצרים, את היותו לעם ואת הממשלה שאינה מנותקת מן הקשר לקב"ה. לכן אומר דוד המלך, "היתה יהודה לקדשו". קדושה כידוע משמעותה הבדלה. כלומר היותו של עם ישראל לעם בפני עצמו מבדילה אותו מכל עם אחר, ואותה הבדלה מציינת את הקשר המהותי בין עם ישראל לקב"ה.

בהמשך המזמור אנו מבינים כי יצירתו של עם ישראל איננה דבר טבעי או דבר של מה בכך. תגובתו של הטבע למעשה זה היא תגובה "תזויתית" המחולקת לשני חלקים שונים:

הַיָּם רָאָה וַיִּנְסֵי הַיַּרְדֵּן יֹסֵב לְאַחֹר

תגובתם של המים והירדן היא תגובה נסוגה, "הם מפחדים". נכון שבהקשר הפיזי נסיגת הים אפשרה לבני ישראל לעבור, אולם באותה מידה ניתן היה לשיר על חזרתו של הים ועל הטבעת המצרים, או על נסים אחרים שקרו במהלך יציאת מצרים. הבחירה כאן גם בים וגם בירדן מדגישה את צד הנסיגה של חלק מהטבע.

הַהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים גְּבְעוֹת כְּבָנֵי צֹאן

ההרים והגבעות מגיבים באופן שונה לגמרי. ההרים אינם מתנמכים או גובהים אלא רוקדים. כלומר הביטוי כאן הוא ביטוי ברור של שמחה.

מֵה לָךְ הַיָּם כִּי תִנּוּסֵי הַיַּרְדֵּן תֹּסֵב לְאַחֹר הַהָרִים תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים גְּבְעוֹת כְּבָנֵי צֹאן

על כן שואל המשורר מדוע קיים הבדל בין תגובת המים לתגובת ההרים. מה ההבדל בין הארץ והמים?

כאן דוד המלך חוזר כמעט מילה במילה על השורות הקודמות של המזמור ומדגיש בכך את ההבדל בין המים לארץ. כאשר המוטיבים המשמשים לריקוד הארץ מסמלים את בני ישראל כאילים (נפתלי אילה שלוחה) ובני

פרשת וישב

אין להתכחש כי כל סיפור יהודה ותמר נשמע בביורר כי היה מכוון ממעל, שכן היה זה המצב כערפל ליהודה.⁵ חז"ל עומדים מאחורי תמר ואומרים באופן חד משמעי כי הייתה צדקת ואיננה אשמה במעשה, וכדי שלא ליצור גאווה ודיקטטורה בקרב מלכי יהודה בכל הדורות יצאה מלכות זו דווקא מדרך זנות. אמנם בפשט לא נאמר דבר, ולו ברמז, על היות מלכות דוד תוצאה מזיווג יהודה ותמר כלתו. לפי פרופ' ליבוביץ⁶ הדגישו זאת חז"ל לא משום מגמה אחרת מלבד הפגנה כנגד הרעיון שלפיו מעלתם של בני אדם בתורה או ביראת ה' היא על בסיס ביולוגי. האמת היא בכיוון ההפוך ואדרבא, גם אם יש במוצא דבר מה פסול אין הוא מונע מהאדם להתעלות בתורה וביראת ה' אם הוא פועל בכיוון הזה. חז"ל מחזקים ואומרים כי בדבר המלוכה יש צורך גדול בפסול מן העבר, שאם לא כן, המלך יכול להתגאות על אזרחיו.

יש הטוענים על ישראל לאחרונה כי רבים מחשובי מנהיגיה נמצאים מאחורי סורג ובריה או הועמדו למשפט, וזו יכולה להתפרש כבושה. אך חוץ מהוכחה חיובית על כך שהננו מדינה שומרת חוק שבה אדם נושא בעונש עונותיו ללא קשר למעמדו הפוליטי, אנו רואים גישה זו בחז"ל עוד מן התקופה העתיקה. יש חשיבות גדולה שהמלך יצטייר בעינינו כשליט, אך אין לשכוח שהגיע כאחד העם. כולנו תחת מלכותו של הקב"ה שהוא השליט הבלעדי.

לכן, אל לנו להתבייש, אלא להתגאות כי במדינתנו יש איזון וצדק בידיעת היותנו כולנו בני אדם. הלוואי שלא ניתקל במלך או במנהיג בר זמננו שאין בעברו שום חטא או פשע כזה או אחר שימתן אותו וימנע ממנו מלהתגאות עלינו.

ספיר ציטרין

סטודנטית בהתמחויות למחשבת ישראל ולתקשורת

רבים ממפרשי התורה עסקו בשאלת פרשיית יהודה ותמר ובסמיכותה לפרשיית יוסף ואחיו. הרי מן הראוי היה לאחר סיום סיפור מכירתו להמשיך, "ויוסף הורד מצרימה" (לט, א). כתירוץ לסמיכות הפרשיות אומר פרופ' ישעיהו ליבוביץ,¹ "הכר נא" כנגד "הכר נא". כלומר, מצינו בתחילת פרשתנו את יהודה כמנהיג האחים, מציג את כתונת הפסים לאביו ואומר לו: "הכר נא הכתונת בנך היא אם לא" (לו, לב). לאחריה מובאת פרשיית יהודה שהיא קשה לכשעצמה, בדבר שהוא מאיסורי העריות החמורים שבתורה. יהודה נכשל בה בתמר כלתו ובזמן גזר דינה שלחה היא אליו לאמור, "לאיש אשר אלה לו אני הרה [...] הכר נא למי החותמת והפתילים" (לח, כה). לפנינו פירעון חוב על פי עיקרון של מידה כנגד מידה. "הכר נא" כנגד "הכר נא", ולשון חרטתו של יהודה משתמעת לשני פנים, גם אל מול אחיו יוסף וגם אל מול אביו שממנו הושתרה האמת.

בכל זאת, פרשיית יהודה ותמר קשה היא עד מאוד, שהרי יש לומר שיהודה היה המנהיג האמתי בין אחיו, זה שבאמת הקשיבו לדבריו.² אולי היה מן הראוי לקרוא גם ליהודה בכינוי "אבינו", ממשש ההנהגה משלושת האבות הקדושים,³ ראש שושלת מלכות בית דוד המפוארת וכן בעתיד מצאצאיו יצא משיח צדקנו בן דוד. כל אלה מעצימים את השאלה איך יכולה לקרות "נפילה" של גילוי עריות דווקא לו.

אין זו הפרשייה היחידה שבה עוסקים חכמינו בכל הנוגע לייחוס משפחות. על זאת יאמר פרופ' ליבוביץ: בכדי להוכיח כי גם גדולי וטובי ישראל, מוצאם הביולוגי איננו כשר דווקא. חז"ל דורשים כי, "אין ממנין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו, שאם יתגאה על הציבור אומרים לו 'חזור לאחריך'". וכן, אילו היו יוצאים מלכים מיהודה שלא בדרך גנאי היו מתגאים על השבטים. לפיכך אומרים לו "שתוק, כי לא יצאו ממך בדרך נאה אלא בדרך זנות".⁴

שנת שמיטה

גבולות ארץ ישראל –

חלק ב: קדושה שנייה

הביאה לדפוס: עמליה צורן

קדושה שנייה חלה על ארץ ישראל שבתחום גבולות עולי בבל. גבולות עולי בבל כללו את השטחים שבהם ישבו עולי בבל בימי עזרא. לדעת רוב הפוסקים, הקדושה השנייה של הארץ מימי עזרא ועולי בבל לא בטלה והיא תקפה גם בימינו. לכן הגבולות שנקבעו על ידי עולי בבל הם הגבולות הקובעים את קדושת הארץ היום ומתקיים בהם: "כל שהחזיקו עולי בבל, מארץ ישראל ועד כזיב, לא נאכל ולא נעבד" (משנה, שביעית, ו, א).

בכתובת פסיפס שנמצאה בבית כנסת בתל-רחוב ומתוארכת לתקופת התלמוד, נכתב (בין השאר): "תחומי ארץ ישראל מקום שה[חזיקו] עולי בבל [...] [כאן מופיעה רשימת יישובים] הפירות הללו אסורין בפנינו בשביעית". תוואי הגבול המשווער מופיע במפה וניתן לראות כי אינו כולל את אצבע הגליל, רמת הגולן, יישובי הערבה ודרום הנגב (גם גוש קטיף הוא מחוץ לתחום זה).

מקורות

ארץ ישראל, האנציקלופדיה התלמודית (בתוך: פרויקט השו"ת גרסה +14), רמת גן תשס"ו

זוסמן יעקב, כתובת מבית הכנסת של רחוב, קדמוניות, ח (4), תשל"ו, עמ' 123–128

<http://www.daat.ac.il/daat/shmita/horaa/gvulot.htm>

¹ "שבע שנים של שיחות על פרשת השבוע", שיחות של פרופ' ישעיהו ליבוביץ בפינתו ברדיו "קול ישראל", 2004.

² "וישמעו אחיו" (לו, כז), אומר רש"י במקום "וישמעו" – וקיבלהו מניה, וכל שמיעה שהיא קבלת דברים כגון זה".

³ השרי לימים ג יהודה הוא השבט שנשאר ובשמו אנו קרואים "יהודים".

⁴ מסכת יומא, דף כב, ב.

⁵ מסביר הרמב"ן בפירושו על התורה כי הייתה תמר מכוסה תמיד, ומפני צניעותה בבית יהודה לא הכירה ללא הכיסוי בעת שכבה עמה.

⁶ הערה מס' 1.